

Жіночі образи у творчості українських художників

Анотація. У статті окреслено ключові аспекти образу жінки в традиційній українській культурі, які були відтворені у полотнах українських художників: аналіз соціальних ролей та функціональних обов'язків, представлених у мистецтві, і дослідження проявів матеріальної та духовної культури, що служили атрибутами жіночості в цих творах. Розкрито ідеологічний та символічний зміст жіночих образів, а також їхня роль у втіленні ідей національної самосвідомості, засоби виразності, образність та композиційні рішення, які використовували митці для передачі психологічних станів та символічних значень жіночих образів у своїх творах.

Ключові слова: жіночі образи, українські митці, живопис, роль жінки, символізм, соціокультурні зміни, трансформація образу жінки.

Abstract. The article outlines the key aspects of the image of a woman in traditional Ukrainian culture, which were reproduced in the canvases of Ukrainian artists: the analysis of social roles and functional duties presented in art, and the study of manifestations of material and spiritual culture that served as attributes of femininity in these works. The ideological and symbolic content of female images, as well as their role in embodying the ideas of national self-consciousness, means of expression, imagery and compositional solutions used by artists to convey the psychological states and symbolic meanings of female images in their works are revealed.

Keywords: female images, Ukrainian artists, painting, the role of woman, symbolism, socio-cultural changes, transformation of the image of woman.

Постановка наукової проблеми. Сучасне сьогоднішня українців потребує більш глибокого усвідомлення значення свого культурно-історичного надбання. Таке усвідомлення не можливе без розуміння світоглядних позицій, що закладені у творчості українських художників. Важливим для сучасного світу є дослідження і аналіз жіночих образів у творчості українських художників епохи романтизму, модерну та авангарду. Для встановлення цілісної картини є потреба розглянути трансформації жіночого образу в українському мистецтві від XIX до початку XX століття. Визначальний вплив на сприйняття та зображення жінки художниками здійснюють соціокультурні зміни, ідеологічні та естетичні течії. Ключовим є розгляд як жіночих образів вищого суспільства, так і жінок з народу та їхнього внеску в український мистецький спадок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовні дослідження образів жінок в українському мистецтві проводили такі науковці та мистецтвознавці як Ю. Барабаш, В. Бородін, Ю. Гончар, І. Дзюба, Є. Колесникова, О. Мамедова, Г. Неділько, Ю. Івакін, В. Пахаренко, В. Красицька, Т. Бовсунівська, П. Утевська, Д. Степовик, О. Жбанкова, П. Говдя, Я. Затенацький, Б. Лобановський, Я. Музиченко, В. Кушнір, Є. Кротевич, Е. Блажко, О. Долінна, З. Лильо-Откович, Є. Орлова, М. Федоренко та інші.

Результати аналізу мистецьких літературних джерел вказують на важливість оновлення нашого розуміння та сприйняття жіночих образів у творчості українських художників. Реінтерпретація традиційних жіночих образів у мистецтві є актуальною, адже це відкриває нові можливості для розуміння та сприйняття ролей жінок в сучасному суспільстві. Оновлення усталених поглядів дозволяє збагатити наше культурне сприйняття та відкриває широкий простір для окреслення нових значень, ідей, та концепцій, пов'язаних з жіночим образом.

Таким чином, дослідження жіночих образів у творчості українських художників залишається актуальним завданням для українського мистецтвознавства, яке сприятиме розширенню нашого розуміння та сприйняття ролі жінки у мистецтві та суспільстві в цілому.

Мета і завдання статті. Мета статті полягає в дослідженні ключових аспектів образу

жінки в традиційній українській культурі, які були відтворені у полотнах українських художників. Увага акцентується на двох важливих аспектах: по-перше, аналізу соціальних ролей та функціональних обов'язків, представлених у мистецтві, і, по-друге, дослідженні проявів матеріальної та духовної культури, що служили атрибутами жіночості в цих творах. Ці два аспекти взаємодіючи між собою, надають нам можливість сформулювати загальне уявлення про українську жінку як узагальнений образ, який виник на основі реальних спостережень і був утілений у творчості українських митців.

Виклад основного матеріалу. Тема зображення жіночого образу завжди актуальна в українському мистецтві. Кожна історична епоха створювала свій власний ідеал жінки, і художники вкладали в цей образ особливу увагу. Оглядаючи портрети тих часів, ми можемо спостерігати зміни у сприйнятті зовнішності та внутрішнього світу жінки під впливом суспільно-історичних подій, мистецтва, літератури та моди.

На початку ХХ століття в українському мистецтві спостерігався новий погляд на образ жінки. Жанр побутового живопису залишався популярним, але ідейно-естетичні підходи до нього суттєво змінювалися. У цей період видатними представниками нової генерації художників були О. Богомазов, М. Бойчук, О. Архипенко, В. Єрмилов та інші. Ці художники відзначалися своєю сміливістю та експериментами як у формі, так і в образі. Вони виходили за межі традиційного побутового живопису, розширюючи можливості виразності образу жінки. Їхні роботи відображали нові погляди на жіночий образ як символ сучасності, а не лише традиційний побутовий стереотип.

Митці внесли важливий внесок у перехід від парадигми традиціоналізму до парадигми новаторства в українському мистецтві. Вони підтримували сучасний дух свого часу та відображали нові соціальні та культурні зміни. Їхні твори відкривали нові горизонти для сприйняття жіночого образу в мистецтві й суспільстві загалом [1].

Звернення до національної культури та народного мистецтва у поєднанні з впливом європейської культури сприяло створенню нового художнього напрямку, що називається модернізмом. Цей напрям включав в себе різноманітні тенденції та ідеї, які дозволили художникам будувати нову цілісність з «шматочків ХІХ ст.».

У цьому контексті жінка стала символом національного відродження. У важких соціально-політичних обставинах України наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., в період революцій і війн, роль жінки як берегині родових традицій і гуманістичних цінностей отримала особливий акцент. Жінка стала символом надії на порятунок національної ідентичності та гармонії в суспільстві.

Проте важливо відзначити, що ця роль «великої матері» не покладалася лише на ту жінку, яка приносила у світ, годувала і виховувала дітей. Вона поширювалася на всіх, хто підтримував зв'язок людини з природою та суспільством. Ця ідея віддзеркалювала важливість гармонії між людиною, природою і соціумом в художньому та культурному контексті цього періоду [2].

У період розвитку українського модерну та авангарду на мистецтво вплинули як національні, так і західноєвропейські художні традиції. В цьому контексті ряд українських художників, зокрема, І. Труш, О. Новаківський, О. Мурашко, М. Беркос та інші, зверталися до образу жінки, надаючи йому узагальнено-символічний характер. До образу жінку також звертаються майстри українського модерну й авангарду М. Бойчук, О. Архипенко, О. Екстер, В. Татлін.

Ці митці використовували мову символів для виразу образів, ідей та почуттів у своїх творах. Символи допомагали створювати глибший сенс і підкреслювати важливі аспекти жіночого образу. Наприклад, О. Архипенко в своїй скульптурі «Жінка з дитиною» (1909 р.) використовував образ матері, що тримає гроно винограду як символ природного циклу народження. Образ жінки був ототожнений з родючістю і дарами природи.

Художник М. Бойчук в своїй картині «Під деревом» (1912 р.) зобразив схожий міфопоетичний образ матері та дитини, де мати передає синові символічні плоди. Ці образи

базувалися на язичницьких мотивах та міфології, які відображали ідеї народження, життя і смерті. Такий підхід до образу жінки в мистецтві підсилював його символічний потенціал і допомагав відобразити глибокі філософські ідеї щодо жіночого досвіду та його зв'язку з природою і космосом. Мова символів стала важливим засобом вираження цих ідей у творах мистецтва того періоду [3].

Наприкінці XIX ст. український станковий живопис розвивався в умовах загального піднесення української культури. Цей період характеризувався інтенсивним розвитком живопису, де нові ідеї і творчі підходи зазнавали значного поширення. Зокрема, спостерігалось посилення протистояння офіційному, академічному мистецтву, яке було спрямоване на задоволення потреб аристократії та салонної публіки.

Ця боротьба виявилася продуктивною для українського живопису, оскільки вона сприяла розвитку демократичного підходу до мистецтва. Художники відчували бажання створювати більш доступні, реалістичні та національно спрямовані твори, які відображали життя та культуру звичайних людей. Результатом цього стала збагаченість палітри і жанровий спектр українського станкового живопису, а також поглиблення національної своєрідності у творчості художників. Завдяки цій боротьбі за свободу виразу та інноваційність український станковий живопис досяг значних успіхів і став важливим чинником в розвитку національного мистецтва [4].

Одним із найяскравіших «відтворювачів України» був М. Пимоненко. Образ жінки втілений у його роботах: «Дівчина з граблями», «Дівчина з відрами». На полотнах панує настрій святковості, майстер зображує босоногих дівчат, що займаються господарською роботою. Героїня художника органічна в тому середовищі, яке її оточує. Художник показує, що робота селян – це праця красивої і сильної людини, яка приносить відчуття радості і задоволення. Це прояв українського менталітету, що складався віками. Однак справжнім символом краси і сили українського народу можна вважати полотно «Портрет дівчини-українки. Портрет Марії Нестеренко», на якому зображена молода усміхнена селянка. Дівчина ставна, чорноброва, кароока, в її образі відчувається природна шляхетність, що відображає народний ідеал краси. Душевна рівновага, гострий розум, стримана серйозність, підкреслені спокійністю пози та виразом обличчя з темними, великими очима, роблять образ молодої українки особливо привабливими [5].

Художник О. Новаківський вважається одним із найяскравіших портретистів кінця XIX – початку XX століть, і його роботи, зокрема портрети жінок, відображають важливі аспекти суспільно-політичних і культурних трансформацій того часу. У своїх творах О. Новаківський використовував різноманітні живописні стилі і символіку для створення образів жінок, які несли в собі глибокий патріотизм та філософські роздуми. Він відтворював жіночі образи як втілення Української нації, символи національної ідеї та культурної спадщини. Своїми полотнами він викликав в глядачів почуття гордості і роздуми про майбутнє своєї країни. Відомими є такі його роботи як: «Наука», «Мистецтво», «Втрачені надії», «Дзвінка», «Пробудження», «Портрет Емілії Горникевич», «Портрет старшої графині Квілецької», «Портрет Л. Гогульської», «Жінка в саду», «Портрет Галі Голубовської».

Портрети жінок, створені О. Новаківським, не лише передають їхню зовнішність, а й втілюють в собі глибокі філософські та патріотичні ідеї. Жінки на його полотнах стають символами духовної єдності і національної гордості, що важливо в контексті складного соціально-політичного періоду в історії України наприкінці XIX – на початку XX століття [6].

На початку XX століття, у контексті активного розвитку українського модерну та авангарду, багато художників зосереджували увагу на родовому образі жінки-матері. Митець М. Бойчук та інші видатні художники використовували у своїй творчості узагальнено-символічний підхід для відображення жіночої природи. Художники цього періоду прагнули відновити магічну сутність жіночої природи як символічний ключ для розкриття таємниць космосу та людського буття. Образ жінки, зокрема жінки-матері, в їхніх творах виступав як символ екстремічного спрямування, який означав відновлення та регенерацію, відновлення

